

**ECOLOGISCHE WAARNEMINGEN OVER *BALEA PERVERSA* (LINAEUS, 1758)
EN DE VERSPREIDING VAN
BALEA HEYDENI VON MALTZAN, 1881 IN HET NOORDHOLLANDS DUINRESERVAAT**

C.M. Neckheim

Inleiding

Tijdens maatregelen om Schorshorentjes *Balea* specs. te beschermen in het Noordhollands Duinreservaat zijn ecologische waarnemingen gedaan betreffende het Schorshorentje *Balea perversa*. Deze worden in dit artikel beschreven. Daarnaast wordt er iets geschreven over de verspreiding van het Vergeten schorshorentje *Balea heydeni* in het Noordhollands Duinreservaat.

Afspraak met PWN Waterleidingbedrijf Noord/Holland

Tijdens de door mij uitgevoerde inventarisatie in het Noordhollands Duinreservaat werd het duidelijk dat er veel oude Iepen maar ook Iepenopslag werd verwijderd i.v.m. de gevreesde Iepenziekte. Omdat *Balea perversa* regelmatig te vinden is op oude Iepen in de duinen had ik een afspraak gemaakt met PWN dat ik gewaarschuwd zou worden wanneer er Iepen gekapt zouden worden, zodat ik kan onderzoeken of er Schorshorentjes op de bomen leven. De heer H. Kivit (adviseur natuur en recreatie) heeft deze afspraak bekrachtigd. De heer F. van den Bosch (boswachter) heeft voor kaarten gezorgd met daarop aangegeven de locaties waar in de komende jaren Iepen gekapt gaan worden. Doel is om de slakjes te verwijderen en uit te zetten op bomen in de buurt. De wet betreft de Iepenziekte zegt onder andere dat wanneer de Iep is gekapt dat het hout binnen een dag verwijderd moet zijn (naar de houtfabriek). Om deze reden is het van belang om snel te worden geïnformeerd en dan snel ter plaatse te zijn.

Resultaten

Op 2 augustus 2005 werden er voor de boerderij Vredesteijn (Egmond Binnen) langs de Heerenweg enkele stokoude Iepen gekapt. In de buurt staan drie oude, al dode, bomen op particulier terrein. Om deze reden werden er een aantal vrij jonge en een aantal stokoude gezonde Iepen preventief gekapt. Op de meer dan 100 jaar oude geveldde bomen konden meer dan 25 levende Schorshorentjes verzameld worden. Enkele oude Iepen blijven voorlopig staan en bevatten ook populaties van Schorshorentjes. Ook de dode Iepen op particulier terrein naast de boerderij bevatten populaties. De heren van het groenverzorgingsbedrijf kenden het slakje niet en reageerden enthousiast op de vondst. Zij waren ook bereid om hun hoogwerker beschikbaar te stellen om te onderzoeken hoe hoog *Balea perversa* op bomen leeft. Ik was altijd zeer benieuwd hoe hoog het Schorshorentje op bomen voorkomt en nu kon dit eindelijk eens goed onderzocht worden.

Op vijf meter hoogte kon een levend exemplaar onder schors worden gevonden. Toen gingen we hoger de lucht in! Nadat een houtduif van zijn nest af vloog en een wild bijennest voorzichtig werd gepasseerd kwamen we op meer dan 15 meter hoogte bij een vork van de boom. Daar werden onder schors twee levende dieren waargenomen. Toen de medewerker van het bedrijf vroeg of ik nog hoger wilde gaan besloot ik om het onderzoek voor gezien te houden! Ik vond dat 16 meter hoogte voldoende was om het onderzoek af te sluiten. De stevige maar ook licht bewegende bak van de hoogwerker was voor mij geen ideaal verblijf om lang gebruik van te maken.

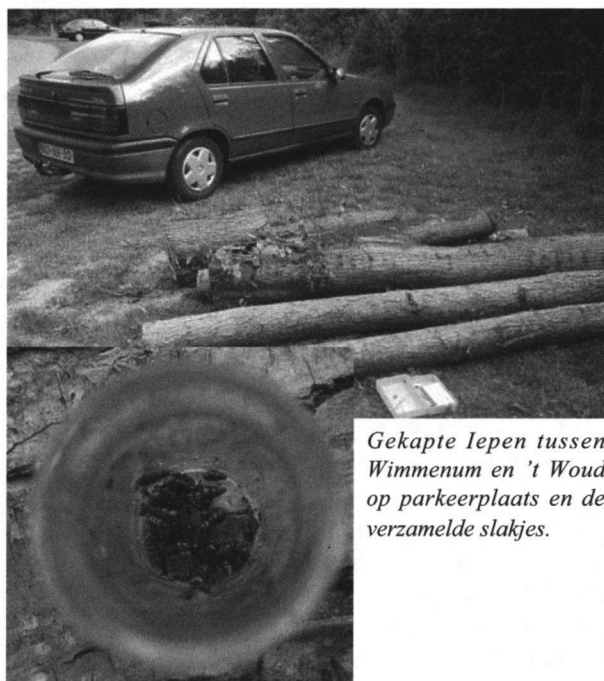

Gekapte Iepen bij Vredesteijn (Egmond Binnen).

Ik heb hierbij bewezen dat Schorshorentjes tot op zeer grote hoogte in bomen leven en ik neem aan dat de soort zelfs nog hoger kan voorkomen. Dit geeft bij mij een beter inzicht over hoe de soort zich verspreid. Als *Balea perversa* op zo een grote hoogte leeft is de kans groter dat de soort op een omringende boom terecht komt. Bij harde wind of regen of combinatie daarvan kan een slakje naar beneden vallen (waaien). Hoe hoger het slakje leeft hoe verder het dier kan komen.

Tijdens het verwijderen van de tientallen levende slakjes op de afgezaagde boomstammen vond ik het opvallend dat het slijm van de slakjes erg kleverig was. Ik moest enige moeite doen om de diertjes van de bast af te halen. Misschien is het hebben van kleverig slijm een bescherming tegen predatie door vogels omdat de dieren dan moeilijker van de schors te pakken zijn?

Ook bij Wimmenum langs de Heerenweg tussen Egmond en Bergen zijn tientallen Iepen geveld. De meeste Iepen waren ongeveer tussen de 20 en 40 jaar oud en bevatten vrijwel steeds Schorshorentjes.

Gekapte Iepen tussen Wimmenum en 't Woud op parkeerplaats en de verzamelde slakjes.

Uitzetten van slakken

Over het uitzetten van planten en dieren kun je van mening verschillen. In dit geval gaat het om uitzetten van *Balea* specs. op bomen in en langs het Noordhollands Duinreservaat. Deze slakjes komen van gekapte Iepen uit de duinen. Het doel is om deze soort te behouden (beschermen) voor het gebied.

Mijn mening is dat het verplaatsen van deze slakjes in de duinen geen kwaad kan omdat het binnen het biotoop gebeurd en omdat in een natuurlijke situatie de slakjes zich ook verspreiden, het gebeurd nu alleen op een onnatuurlijke en snelle wijze. Voor zover bekend heeft het voorkomen van Schorshorentjes op bomen geen nadeel voor de boom. De ongeveer 75 verzamelde levende juveniele en adulte Schorshorentjes zijn uitgezet op de volgende plaatsen:

- 1 - Op twee Populieren langs de Heerenweg (N512) ter hoogte van Hooge weg. In deze bomenrij staan ook Iepen waarop geen dieren werden uitgezet!
- 2 - Op Iep voor de Tienhovenhoeve te Bakkum Noord. Er zijn op één Iep enkele dieren uitgezet, namelijk de Iep met duidelijke vertakking, links van de ingang langs de weg.
- 3 - Op stokoude Linden (de twee meest noordelijke) langs de parkeerplaats achter villa Fochteloo (kantoor van PWN te Bakkum).
- 4 - Op tankblokken en behouden Iepen en Populier langs zandpad bij Wimmenum.
- 5 - In Amsterdam op een Iep en op Schietwilg in de Noordelijke Oeverlanden aan de Nieuwe Meer (*dit betreft een experiment!*).

Voorkomen op jonge bomen

Bij Johanna's Hof langs de zeeweg naar Castricum aan Zee leeft *Balea perversa* op diverse soorten oude bomen. Begin 2005 vond ik levende volwassen dieren

op een zeer jonge Iep op een plaats waar jaren geleden een oude Iep is gekapt. *Balea perversa* werd dus gevonden op opslag van Iep. Dit is verheugend omdat wij nu kunnen aannemen dat wanneer een oude Iep met daarop een populatie Schorshorens wordt verwijderd, dit niet direct de ondergang hoeft te betekenen van de populatie als er opslag van Iep in de buurt aanwezig is. In het geval van de plaats bij Johanna's Hof waren er wederom enkele jonge bomen afgezaagd. Het mag wel toevallig heten dat op de enige overgebleven staak nog enkele levende dieren werden waargenomen.

*Jonge Iepenboom bij Johanna's Hof en een detail van boompje met *Balea perversa**

Het voorkomen van *Balea heydeni* in het Noordhollands Duinreservaat

Boesveld (Boesveld *et. al.*, 2005) stelde vast dat in de collectie van Naturalis en het Zoölogisch Museum Amsterdam exemplaren aanwezig zijn van *Balea heydeni* van diverse vindplaatsen langs de kust tussen Bakkum en Bergen.

In mijn collectie heb ik vrijwel geen levend verzamelde schorshorentjes uit het NHD. De reden daarvoor is dat ik in principe geen levende dieren verzamel. Een goede reden om een levend dier te verzamelen is als het van belang is om daadwerkelijk te bewijzen dat de soort ergens voorkomt of om de soort anatomisch te willen determineren. Voor het laatste was tot voor kort geen reden.

Balea heydeni, leeg huisje gevonden op Grauwe abeel langs de Zeeweg naar Castricum aan Zee

Gelukkig kan je na enige ervaring, na het lezen van de duidelijke beschrijving in het artikel van Boesveld, beide soorten redelijk makkelijk van elkaar onderscheiden. Wat nog niet een geheel zeker kenmerk blijkt, is het wel of niet aanwezig zijn van een palataal knobbeltje in de mondopening. Ik zal daar steeds op gaan letten bij *Balea*'s om meer zekerheid te krijgen.

Historische vindplaatsen

Ik heb een aantal keren een levend slakje verzameld als ik een oude vindplaats van Neuteboom herontdekt had. De oude vindplaatsen van Neuteboom waren over het algemeen niet makkelijk te vinden. De vindplaatsbeschrijvingen waren vaak vrij grof beschreven en de natuur in de duinen ontwikkelt zich steeds waardoor zij veranderd maar ook omdat er domweg gewoon veel bomen zijn gekapt de afgelopen 25 jaar. Ook speelt mee dat de Schorshorentjes bij droog weer erg moeilijk te vinden zijn. Ik verzamelde alleen als ik zeker wist dat er een gezonde populatie op de boom aanwezig was en dan maximaal twee volwassen dieren.

Ik heb inmiddels *Balea* specs. In het NHD op Linde hervastgesteld (in 2005). Op stokoude Lindebomen langs de Heerenweg bij Wimmenum vond ik *Balea*'s zeer spaarzaam (daarom niet levend verzameld), dat was een oude bekende vindplaats van Neuteboom. Tevens kon ik in 2005 *Balea* bevestigen als nog steeds aanwezig ten noorden van het Marquette bos langs de Oosterweg te Heemskerk. Deze vindplaats betreft overigens een stokoude Iep terwijl Neuteboom Schorshorentjes langs de Oosterweg aantrof op Wilg. In het Marquette bos langs de Oosterweg zijn inmiddels de Iepen gekapt.

Gemiste kans

Een gemiste kans is dat ik vorig jaar tijdens mijn inventarisatie nog niet wist dat er twee verschillende soorten Schorshorentjes in Nederland leefden. Wel had ik gehoord dat er een nieuwe soort beschreven was en deze zou ook in Nederland kunnen voorkomen. In de convocatie van Spirula (bijlage nr. 349 maart/april 2006) las ik dat E. Gittenberger tijdens de voorjaarsvergadering van de NMV een oproep doet om je collectie te onderzoeken op *B. heydeni*!

Als ik eerder de kennis had gehad over het bestaan van de twee soorten of van de oproep van E. Gittenberger dan had ik de verzamelde dieren van de gekapte bomen nader kunnen onderzoeken op soort en een nog beter overzicht kunnen maken over de verspreiding van het Vergeten schorshorentje *Balea Heydeni* in het Noord-hollands Duinreservaat! Ik wil hierbij aangeven dat dit soort oproepen ook op de website geplaatst zouden kunnen worden of in een nieuwsbrief zodat er meer personen bereikt kunnen worden (ik was niet op de vergadering waar de oproep werd gedaan!).

Plan

Ik zal in 2006 gaan proberen om alle bij mij bekende vindplaatsen van Schorshorentjes in en rondom het Noordhollands Duinreservaat opnieuw te gaan bezoeken om vast te stellen welke soorten daar voorkomen: het Schorshorentje of het Vergeten schorshorentje.

Dankwoord

Hierbij wil ik de heren H. Kivit en F. van den Bosch (PWN) bedanken voor hun medewerking en vooral de heren van Groenverzorgingsbedrijf Mense BV uit Heemskerk, die zo enthousiast waren en hun hoogwerker ter beschikking hebben gesteld.

Rectificatie

In het door mij geschreven artikel (Neckheim, 2004) geef ik als vindplaats voor *Balea perversa* Rode kornoelje. Dat moet zijn Wegedoorn. In het artikel van Boesveld wordt namelijk ook als vindplaats Wegedoorn genoemd. Dit zette mij tot denken en omdat ik nog een gedroogd takje had van de boom waarop ik toentertijd *Balea*'s had waargenomen in Oostvoorne kon ik de juiste determinatie van de boom bevestigen. Daarvoor dank aan het artikel van Boesveld (Boesveld *et. al.*, 2005).

Literatuur

- Boesveld, A., W. Maassen & E. Gittenberger, 2005
Twee echte *Balea*'s in Nederland (Gastropoda, Pulmonata, Clausiliidae). *Basteria* 69 (1-3).
- Neckheim, C.M., 1999. Observaties over de leefwijze van *Balea perversa* (Linnaeus, 1758). *De Kreukel* 35 (3): 35-37. Diemen.
- Neckheim, C.M., 2004. Enkele ecologische aspecten over het Schorshorentje *Balea perversa* (Linnaeus, 1758). *De Kreukel* 40(11): 191-194. Diemen.
- Neckheim, C.M., 2006. De land- en zoetwaterweekdieren (Molluska of Mollusken) van het Noord-hollands Duinreservaat. Uitgave PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland. 70 pag. + 95 verspreidingskaarten.

Adres auteur

Poggenbeekstraat 21 2h
1073 JE Amsterdam
telloneckheim@wanadoo.nl